

ХОРСКО ПЕВАЊЕ КАО НАЧИН ОЧУВАЊА КУЛТУРНО-НАЦИОНАЛНОГ ИДЕНТИТЕТА СРБА СА ДАНАШЊЕ ТЕРИТОРИЈЕ РУМУНИЈЕ (Студија случаја: српски градски хорови 1836–2020)

Српска етничка заједница на данашњој територији Румуније с поносом чува дугу и племениту традицију хорског певања, која непрестано траје од 1836. до данашњих дана. Мада је хорско певање на почетку имало као главни циљ улепшавање богослужења, оно се убрзо развило, постало разноврсније, носећи у себи и националну компоненту, која се огледала претежно, али не искључиво, у негованом репертоару. Тако је хорско певање постало један од начина очувања културног и националног идентитета током времена, пратећи тадашње геополитичке прилике. У раду је сагледана ова појава претежно из перспективе репертоара али и целокупне активности српских хорова у градским срединама данашње Румуније.

Кључне речи: хорско певање, хорски репертоар, културно-национални идентитет, Срби у Румунији.

Увод

Досадашња истраживања хорског певања Срба са данашње територије Румуније у извесној су мери дотакла и проблематику очувања културно-националног идентитета током скоро 185 година деловања српских хорских ансамбла на овим просторима. Овај, најстарији види организоване културне делатности у нас, био је не само начин уметничког изражавања током богослужења или свакодневног живота, већ и начин испољавања националне припадности. Стога је, путем негованог репертоара, али и других начина, чак и у временима када се „није могло” или „није смело”, хорска музика донела свој допринос у очувању све окрњенијег националног и културног идентитета Срба са данашње територије Румуније. Циљ овога рада је да се ближе сагледају чињенице у вези са најављеном темом, а због ограничености писаног рада, у овој студији случаја разматрани су само хорови из градских средина³.

¹ deian.popov79@e-uvt.ro

² Рад је настао у оквиру пројекта ЦНИКСР *Истраживање културе и историје Срба у Румунији*.

³ Специфичност хорова из сеоских средина биће приказана у неком нашем следећем раду.

Деловање српских хорова и певачких друштава са данашње територије Румуније током времена

Претежно на основу објављених књига Саве Илића (Илић, 1978 и Илић, 1982) али и наших потоњих истраживања, устврдили смо да се хорска активност Срба са данашње територије Румуније може временски поделити на пет раздобља⁴:

а) Прво раздобље (1836–1866)

Овај почетни временски интервал у знаку је оснивања мушког хора при тадашњој Православној саборној цркви у Темишвару (Граду), као последица одлуке темишварског градског „Обшчества” о увођењу „хармоническог пјенија” при богослужењима. Из тога времена сачувани су уговори са хоровама (први диригент био је Аустријанац Александер Нусер), платни спискови певача, па чак и поједине музикалије⁵, које сведоче о озбиљном делању једног од најстаријих хорова у целом Српству.

б) Друго раздобље (1867–1921)

Ово значајно раздобље обележено је оснивањем Српске певачке дружине (у наставку текста: СПД) новембра 1867. године у темишварском кварту Фабрици (где је Срба било знатно више него у самом Граду). СПД је било прво световно певачко друштво у граду на Бегеју. Као самостална установа с правним статусом, активност СПД ће имати велики одјек у културно-уметничком животу темишварских Срба током следећих осамдесет година. Основана под утицајем идеја Уједињене омладине српске, СПД је „уживало свестрану моралну и материјалну подршку не само српске јавности Темишвара и околине [...] у борби за национално и социјално ослобођење” (Илић, 1978: 17–18). При друштву је деловао извесни број певача, али и тзв. „потпомажућих” чланова, те је СПД редовно приређивало беседе и сѐла, те константно ширила свој репертоар и нотни фонд. Након изнуђеног десетогодишњег прекида због политичких прилика (1875–1885), СПД је наставила рад – уз неминовне успоне и падове – и консолидовала свој положај међу темишварским хорovima свих националности.

Из овог периода вреди напоменути и епизодно, али енергично деловање Српске фабричке црквене певачке дружине (1896–1906), Црквеног певачког друштва (потоње „Зоре”) у темишварском предграђу (касније кварту) Мехали, као и хора средњошколаца српске народности, при Саборној цркви (1905–1919).

---

⁴ Раздобља су подробније описана у монографији поводом двадесетогодишњице садашњег, мешовитог хора Православне српске саборне цркве у Темишвару (Попов, 2017: 10–20).

⁵ Значајна је у овом смислу *Литургија за четир мушка гласа од Нуссера* нађена (у препису) у Архиву Православне српске црквене општине Темишвар (Фабрика). Ноте су припадале фонду „Српског певачког друштва у Тамишграду”, то јест Српске певачке дружине у Темишвару, основане 1867. године, која је своје седиште имала управо у просторијама Фабричке црквене општине (Попов, 2014: 89–90).

Већ крајем XIX века, и у другим варошким срединама на данашњој територији Румуније је забележена активност српских (црквених) хорова: у Чакову, Араду и Великом Семиклушу.

в) Треће раздобље (1922–1947)

Мада је завршетак Великог рата донео велике социјалне и геополитичке промене у целом историјском Банату, међуратно раздобље се без претеривања може сматрати као најплодније и најмасовније по питању хорског музицирања Срба у Румунији. Прави процват хорског певања збио се у селским срединама, где су, заслугом месних учитеља и свештеника, оснивана или обнављана црквена певачка друштва, са лепим бројем певача, и редовним учешћем на богослужењима, али и иним светковинама. Не мање занимљива су, међутим, дешавања у већ поменутиим градским срединама. Ако се у Чакову већ тада хор гасио, ако је у Семиклушу црквено певачко друштво наставило своје деловање, ако је у Араду уз мешовито певачко друштво при Текелијиној цркви основан и мушки хор Срба-Прњаворчана (Илић 1978: 121), а такође и црквени хор у Гају, у Темишвару је динамика била још већа. Почетком 1922. основано је Српско добротворно друштво трапезе „Слога”, чије је најзначајније одељење био певачки мешовити хор, који је своју активност одвијао у Граду. Радећи озбиљно и располагајући великим бројем певача (при првом званичном наступу 1923. било их је четрдесетак), хор „Слоге” је постигао значајне уметничке домете, имајући на репертоару дела југословенских и европских композитора. Не омаловажавајући деловање мехалске „Зоре” (нешто скромнијих размера и могућности), у Темишвару су главни актери били СПД у Фабрици и „Слога” у Граду, међу којима се развила позитивна конкуренција. Резултат тога био је значајан пораст њиховог извођачког квалитета, који је признат не само на локалном нивоу, већ и приликом хорских концерата и такмичења у Краљевини Југославији. Мада су оба друштва појединачно наставила рад и након Другог светског рата (уопште и не помишљајући да се уједине), она ће, услед политичких прилика, нагло престати да постоје 1947. године.

Исто у овом раздобљу вреди напоменути и оснивање Савеза српских певачких друштава у Румунији 1936. године, као последица указане потребе за стручним организовањем и руковођењем певачких друштава, спремањем хорова, снабдевањем партитурама, као и организовањем смотри певачких друштава. Међутим, допринос Савеза „треба тражити у томе што је анализирао постојеће чињенично стање, сагледао целину хорског феномена, што је извео потребне закључке и допринео међусобном упознавању певачких друштава.” Његово деловање „током трогодишњег постојања било [је] изразито силазно, оставши највећим делом на нивоу лепих жеља” (Бугарски 2015: 76).

г) Четврто раздобље (1948–1996)

У околностима након Другог светског рата основан је 1945. године Савез словенских културно-демократских удружења у Румунији (ССКДУР), при којем је 1946. покренут и мешовити хор, са декларисаним циљем (највероватније по задатку нове власти) „уједињења у јединствену културно-уметничку дружину” чланова СПД, „Слоге” и „Зоре” (чиме би се њихова засебна делатност умањила, па чак и угасила, што се и догодило 1947. године). Новонастале прилике су убрзале и гашење хорова у Великом Семиклушу и Араду.

Пријатно ће изненадити чињеница да се, упркос нестанку предратних темишварских друштава (чије се деловање претежно и заснивало на појању у цркви), упркос програмској атеизацији у Румунији, и упркос деловању Хора ССКДУР (1946–1953), односно потоњег хора при Српском државном ансамблу песама и игара у Темишвару (који је у суштини деловао само првих година функционисања Ансамбла), хорско црквено музицирање Срба у Темишвару одржало током читаве четири деценије комунистичког режима, непрекидним деловањем обновљеног Хора Православне српске саборне цркве. Истини за вољу, хор јесте био махом сачињен од старијих певача, није имао посебно зацртан уметнички програм, али је здушно појао у свим српским храмовима у Темишвару од 1948. до 1973. у мешовитом, а затим још двадесет година у мушком саставу.

Чинило би се да је промена власти у Румунији децембра 1989. године одмах отворила перспективе и одстранила препреке у раду културних делатеља и из редова српске мањине. Међутим, требало је да прођу године док је наступила истинска ревивирација хорског певања са овог поднебља.

д) Пето раздобље (1997–данас)

На размеђи 1996. и 1997. године, коначно је обновљена хорска делатност при Српској саборној цркви у Темишвару, оснивањем мешовите поставке, која делује и данас. Под зналачком управом Јоце Бугарског, хор је не само наставио постојећу традицију, већ је током свога досадашњег деловања постигао завидан уметнички ниво, окупио око себе знатан број певача, и, снагом примера, допринео општој ревивирацији хорског музицирања Срба у Румунији. Од осталих српских хорова у градским срединама, бележимо скромно, али истрајно деловање црквеног хора у Арад-Гају, ентузијазан новооснованог хора при младој српској парохији у Решици, али и обнову темишварских црквених хорова у Фабрици (2000) и Мехали (2003), односно појачког вокалног састава у Великом Семиклушу.

Неговање културно-националног идентитета путем репертоара

Гео-политичке особине поменутих раздобља у деловању српских хорова са данашње територије Румуније директно су утицале на избор репер-

тоара, без обзира да ли је у питању духовна или световна музика. Чињеница је да су малтене сви хорови имали везе са Црквом, те су изводили претежно црквену музику. То је претпостављало извођење углавном српског појања (то јест хорских обрада српских певничких мелодија), или, у најмању руку, музике са црквенословенским текстом. Мада је богослужбени, црквенословенски језик и у прошлости а поготово данас тешко разумљив широј публици, он је – у несловенској средини (како за време Угарске, тако и за време савремене Румуније) – прихваћен и протумачен као „наш”, као део верског и националног идентитета. У случају световне музике, улога самог српског текста била је још већа, те су обраде народних и родољубивих песама, па све до Мокрањчевих *Руковети* биле свагда омиљене не само због самих мелодија, већ и због њихове садржине.

Због обима расположиве грађе, нећемо доносити целокупне спискове песама за које поуздано знамо да су извођене током времена, већ ћемо, из перспективе описаних раздобља сагледати извођачки репертоар у целини, илуструјући га примерима.

а) Црквена музика

Као што је раније изложено, почеци хорског музицирања Срба у Хабзбуршкој империји у тесној су вези са црквеним појањем. У Темишвару, али и у другим градским срединама Царства где су живели Срби оснивани су хорови са искључиво богослужбеном наменом, ради „поспешенија” црквеног благолепија: у Сремским Карловцима, Араду⁶, Новом Саду, Панчеву, Трсту, Петрињи, Карловцу, итд. (Петровић, 1985: 142–143).

У првом разматраном раздобљу забележена је хорска делатност при Саборној цркви Епархије темишварске. Почев са првим хороуправитељем (Александером Нусером, који је за потребе хора и сам саставио *Литургију*), хорови су на богослужењима изводили претежно хармонизације певничких напева. Опредељење за хармонизације српског појања, а не за слободне композиције на црквене текстове било је предвиђено и у уговорима између темишварско-градског Обшчества и првих запослених диригената⁷.

Од значаја је и деловање хороуправитеља Спиридона Трбојевића на челу хора Саборне цркве (у два маха, 1844–1845. и 1851–1852). И његова *Литургија* (настала 1851, извођена несумњиво и у Темишвару) је, са малим изузецима, такође збир хармонизација традиционалних црквених напева (Петровић, 2002 : 203), што употпуњује слику о хорским богослужбеним звуцима тога времена.

⁶ Поједини извори помињу хорску делатност („музикално пјеније”) при Текелијиној цркви у Араду (Мандић, 1846: 203). До сада нисмо упели да пронађемо конкретне доказе у овом смислу.

⁷ У то време, широм Карловачке митрополије се страховало од било каквог негативног утицаја западне (католичке) културе, чији је експонент била и вишегласна, хармонска музика (уп. Попов, 2014).

Потоњи, (у доброј мери страни) диригенти хора Саборне цркве у Темишвару (Граду), али и касније основаних хорова у Темишвару (Фабрици), Темишвару (Мехали), Чакову, Великом Семиклушу и Араду користили су се било већ постојећим музикалијама, али и новијим делима. Као последица веће доступности нотног материјала, пораста музичког стваралаштва али и музичке писмености, на репертоару хорова нашла су се духовна дела не само српских аутора, већ и руских. Због њиховог црквенословенског текста (који се и данас користи у Српској цркви), она су радо прихваћена и присвојена, поставши, уз српске песме, експоненти националног и верског идентитета.

О плодној и интензивној хорској активности како у градским, тако и у сеоским срединама у међуратном периоду сведоче бројни чланци у епархијском листу „Гласник”, али и у „Темишварском веснику”. Док су Великом Семиклушу и Араду предратни црквени хорови наставили своју активност, у Темишвару је, успоном „Слоге”, и СПД доживела свој препород, а ни мекхалска „Зора” није у многоме заостајала.

Ипак, помало збуњује чињеница да обиље сачуваних музикалија, чланака, па и саме архивске грађе говори сразмерно мало о црквеном репертоару. Познато је, свакако, да је Мокрањчева *Литургија* (својеврсно ремек-дело српске хорске музике, засновано управо на традиционалним напевима српског појања) била омиљена, али да су често извођена и дела руских композитора, претежно Архангелског, Бортњанског, Чајковског и Чеснокова. У Араду је пронађено штампано издање Станковићеве *Литургије*, али нам ипак, досадашња истраживања не могу пружити целокупну слику богослужбеног репертоара српских хорова у Румунији из тога периода. Стиче се, ипак, утисак да је српски елемент био и у овом раздобљу добро заступљен, било путем наслеђених композиција пре Великог рата, било путем новијих дела (која су за потребе певача умножене тада модерном техником литографисања)⁸ или пак, путем стваралаштва локалних музичара, међу којима се истиче Вадим Шумски⁹.

Успостављање новог режима у Румунији након Другог светског рата означило је почетак мрачног доба за црквене хорове, који су постали по-

---

⁸ Међу прегледаним музикалијама које су у раздобљу 1918–1947. умножене за потребе српских хорова у Темишвару, Стеван Бугарски помиње следећа дела српских композитора: *Царју небесниј* (Јосиф Маринковић), *Литургија Св. Јована Златоуста*, *Акатист*, *Опело* (Стеван Стојановић Мокрањац), *Тон деспотин*, *Свјатиј Боже*, *Свјатиј Боже* (сомборско), *Јелици во Христа*, *Иже херувими*, *Милост мира*, *Отче наш*, *Днес на Синајсјеј горје*, *Скажи ми Господи кончину моју*, *Благословен грјадј*, *Христос воскрес*, *Не ридај мене мати*, *Светосавска химна* (Вадим П. Шумски)(Бугарски, 2007: 596-608).

⁹ Диригент, музичар и педагог Вадим Шумски (1900–1956) рођен је у Кишињевоу (Молдавија), није био Србин пореклом, али је, стицајем околности, значајан део своје делатности у вези са српским хоровима у Темишвару (СПД и „Слога”). Из његовог стваралаштва сачуване су композиције световне, али и духовне садржине.

литички неподобни, као и њихов репертоар. Због нагло прекинуте везе са матицом, црквени хорови су ушли у процес „енклавизације” или (само)опстајања: репертоар није обнављан нити обогаћиван, већ се одржао у мери у којој је, уз све добре намере, то гласовно било могуће.

Последњих деценија, међу српским хоровима у Румунији који су успели да опстану, српска црквена музика је солидно заступљена. Од свог поновног оснивања па све до данас, хор Православне српске саборне цркве у Темишвару изводи значајна дела српске духовне хорске музике (у већ наведеном смислу хармонизација српских црквених напева), односно оригинална дела српских композитора: *Божанствена литургија Светога Јована Златоустог*, *Опело*, *Рождество Твоје* (Стеван Ст. Мокрањац); *Достојно јест, Христос воскрес*, *Предварившија утро*, *Господи возвах (2. глас)* (Корнелије Станковић), *Покајничка молитва* (Владимир Милосављевић) и др.¹⁰ Хорови мањих размера (у Темишвару-Мехали, Темишвару-Фабрици, Великом Семиклушу, Решици) изводе једноставније хармонизације српских црквених напева, али и бројне богомољачке песме уместо прописаних причасна¹¹.

б) Световна музика

Мада делатност СПД није за сада детаљно истраживана, Сава Илић тврди да је „у периоду од 1867. до 1869. године архива Српске певачке дружине [...] располагала са око педесет хорских партитура, разних народних и патриотских песама” (Илић, 1978: 17). Нотни фонд СПД је и након обнове активности 1885. непрестано обогаћиван партитурама све до 1947 (када је друштво престало да функционише) и очуван је у прилично добром стању у Архиву Православне црквене општине Темишвар (Фабрика). Чак и летилички преглед овог вредног фонда јасно говори о доброј заступљености српских хорских песама, односно дела српских композитора. Чињеницу да је СПД радо изводила српске композиције потврђују сачувани штампани програми још из аустроугарског доба, али и новински написи из међуратног периода. Тај се правац сусреће и код осталих градских хорова из међуратног периода („Слога”, „Зора”, итд.)

Најчешће су извођене копозиције: *Богови силни*, *Боже братимства* (Даворин Јенко); *Падајте браћо* (Гвидо Хавлас; текст: Ђура Јакшић); *У бој!* (Иван пл. Зајц); *Народни збор („Хеј, трубачу”)* (Јосиф Маринковић); *Ој*,

¹⁰ Из потпуног списка песама на репертоару Хора Православне српске саборне цркве у Темишвару произилази да су заступљени следећи српски аутори: Корнелије Станковић, Стеван Стојановић Мокрањац, Тихомир Остојић, Исидор Бајић, Димитрије-Мита Топаловић, Зоран Христић, Владимир Милосављевић, Тамара Петијевић, Миодраг Говедарица и Јоца Бугарски (Попов, 2017: 193–204)

¹¹ Богомољачке песме (*Људи ликујте*, *Крст је сила и знамење*, *Источнице живоносни*, *Путник усамљен*, *Знаш ли ко те љуби силно* и др.), најчешће су у стиховима и имају једноставну мелодију, те се лако могу отпевати на два гласа. Пређутно су се одомаћиле у Српској цркви те се, сходно садашњој пракси, на многим местима певају уместо прописаних, али много захтевнијих причасних песама.

Србијо (Војтех Шистек); *Винска песма, Српкиња, Еј, ко ти купи* (Исидор Бајић); *II руковет* („Осу се небо звездама”), *X руковет* („Биљана”), *Козар* (Стеван Ст. Мокрањац) и др¹².

Прилике након Другог светског рата наметнуле су, како је већ речено, строго усмерене културне правце, укључујући и веома строг одабир хорског репертоара. Међу „класичним” делима, на репертоару хорова ССКДУР и Ансамбла задржала су се већ поменута *X Руковет* или *Еј, ко ти купи*, као и *Вода и сузе* Роберта Толингера. Већински део репертоара био је ипак сачињен од новијих композиција или обрада народних песама, без икакве идеолошке колоратуре, као и (очекивано) дела совјетских композитора (Илић, 1982: 28–38).

Политичке промене у Румунији децембра 1989 подигле су постојеће препреке, али малтене прекасно. Већ тада, хорови су се суочавали са озбиљном бројчаном кризом певача, која је наставила да се продубљује све до данашњих дана. Међу хоровима из градских средина, сем традиционалних коледа, једино Хор Православне српске саборне цркве данас негује шири световни репертоар, као што су обраде народних и родољубивих песама и химне. Истичу се: *Руковети* Стевана Мокрањаца, дела Корнелија Станковића, Исидора Бајића, циклус традиционалних српских коледа, и др¹³.

Примећује се да се, без обзира на околности и политичке прилике, српски музички елемент јесте задржао на репертоару наших хорова, и да је, неминовно, играо најважнију улогу у очувању националне, и културне свести Срба певача и публике која је током времена пратила хорске наступе.

Ини видови неговања културно-националног идентитета

Са гледишта историјских прилика, српски етнички елемент је у сагледаном раздобљу (1836–2020) свагда био у мањини, било да је то било у Хабзбуршкој монархији, било у Краљевини, односно Републици Румунији. Ако изузмемо богослужбене прилике и околности у којима се српска хорска музика могла чути, појавом Српске певачке дружине створени су услови музицирања и у световним срединама, уз већу слободу избора репертоара и концепта самога наступа. Прикривени циљ СПД али и потоњих друштава било је управо буђење националне свести, (и) путем редовно организованих беседа и сѐла, које су се скоро увек завршавале „балом” (игранком). Таква

---

¹² Сличан световни / родољубиви репертоар изводила су и певачка друштва у Србији. (уп. Мишков, 2011; Томић, 2018).

¹³ Потпуни списак световних песама на репертоару данашњег Хора Православне српске саборне цркве у Темишвару дат је у монографији посвећеној двадесетогодишњици друштва (Попов, 2017: 193–204).

догађања су, упркос начелно „космополитском” програму¹⁴, редовно садржала родољубиве или народне песме, а такође и пригодне уводне говоре (беседе), у вези са значајем тога дана (обично црквеног празника) или са неком другом темом.

Међуратни период је уприличио тесније везе између српских градских хорова (поготово темишварских) и хорова из Југославије. Те су везе омогућиле не само размену нотног материјала, већ и гостовања на концертима и такмичењима, као резултат чланства (СПД и „Слоге”) у Јужнословенском певачком савезу¹⁵. Таква гостовања – у својству представника српског живота у Румунији – својеврсно су донела свој допринос очувању културно-националног идентитета својих актера.

Световне манифестације музичког (али и националног) карактера приређене су у нашој средини у међуратном периоду било приликом разних свечаности (као што су освећења барјака појединих црквених певачких друштава – које су редовно завршаване заједничким концертном свих певачких друштава¹⁶), било приликом наменски организованих хорских сусрета, тзв. слетовима) од стране Савеза српских певачких друштава, и то: у Темишвару (19. априла 1936, са учешћем 15 певачких друштава), Араду (16. маја 1937, 11 друштава) и Великом Семиклушу (13. јуна 1938, 6 друштава).

Традицију хорских сусрета обновила је деведесетих година XX века Епархија темишварска, организовањем тзв. смотри црквених хорова, које се редовно одржавају сваке године¹⁷.

Слободно кретање физичких лица, али и организованих група и удружења задњих тридесетак година знатно је допринело јачању културних веза српских хорова и певачких друштава са матицом и Србима у региону. Од изузетног су значаја гостовања Хора Саборне цркве на „Мокрањчевим данима” у Неготину (2003. и 2006), Вуковом сабору у Тршићу / Лозници (2004) или Васкршњем концерту у Храму Светог Саве у Београду (2014), на разним свечаностима у Сентандреји, Будимпешти и Сегедину, односно Приједору, Ужицу, Панчеву, Сремским Карловцима, Новом Саду, Неготину, Вршцу, Зрењанину, као последица сарадње са хорovima или установама из дотичних места.

¹⁴ Овде се односимо на репертоаре/програме ових догађаја, који су – да би привукла што бројнија публика – укључивали хорске песме, оперске арије, инструментална концертна дела, итд.

¹⁵ У овом смислу, вреди поменути њихово учешће на такмичењу у Сомбору 1931, као и гостовање СПД у Београду 1934. (са одржаним концертном на „Коларцу”).

¹⁶ Свечаности су одржане, међу осталом, у: Варјашу (1934), Наћвали (1934), Великом Семпетру (1935), Шенђурцу (1936), Немету (1936), Кетвељу (1936), Арад-Гају (1937).

¹⁷ Због пандемијских услова, редовна смотра није одржана 2020. године. Истину за вољу, у односу на првих петнаестак издања (када је сваки хор/певачко друштво изводило по неколико нумера), задња издања су сведена на заједнички сусрет и учешће на литургији у Саборној цркви (обично о епархијској слави, празнику Светога Јосифа Темишварског) и дефиле учесника са хорским барјацима на Тргу Уједињења у Темишвару.

Сем Хора Саборне цркве, гостовања у српским срединама у окружењу остварило је и Црквено певачко друштво „Зора” при српском храму Св. Оца Николаја у Темишвару-Мехали – у Мађарској, као и Црквено певачко друштво при српском храму Успења Пресвете Богородице у Великом Семиклушу (такође у Мађарској).

Закључак

На основу свега изложеног, може се устврдити да је хорско певање Срба на данашњој територији Румуније од свог самог почетка допринело очувању културно-националног идентитета певача и публике. Хорска делатност је током времена директно или индиректно, намерно или ненамерно, играла своју улогу у горенаведеном смислу, највише преко негованог репертоара, али и путем специфичних манифестација.

Питање опстанка овога вида културне делатности међу Србима у Румунији јесте и данас актуелно. Засигурно, највећи изазов са којим се преостали српски хорови у Румунији данас суочавају јесу проблеми кадровске природе, као и општа (не)заинтересованост према оваквом, прилично захтевном виду културне активности. Мера у којој ће се и ова традиција одржати, зависи, као у већини ситуација, највише од добре воље и свести појединаца.

Литература

- Бугарски, 2007: С. Бугарски, *Завичајна књижевност Срба из Румуније 1918-1947. Преглед и библиографија*, Темишвар: Савез Срба у Румунији.
- Бугарски, 2015: С. Бугарски, Савез српских певачких друштава у Румунији, у: *Темишварски зборник* 8. Нови Сад: Матица српска, 67–78.
- Илић, 1978: С. Илић, *Српски хорови у Банату – Прилог о хорској делатности Срба у Темишвару и Банату (1868-1944)*, Букурешт: Издавачко предузеће Критерион
- Илић, 1982: С. Илић, *Доба потпуног признања – Културно-уметничка делатност Срба у Банату (1944-1979)*, Букурешт: Издавачко предузеће Критерион
- Мандић, 1846: Т. Мандић, О музикалном изображенију, у: *Сербскиј народниј лист*, 30. 06. 1846, Пешта, 203.
- Мишков, 2011: М. Р. Мишков, *Српска певачка друштва и други уметнички извођачи на простору Баната (период до Првог светског рата)*, Књига прва, Зрењанин: Арт-Пројект
- Петровић, 1985: Д. Петровић, Карловачко појање и дело Корнелија Станковића,

- у: *Корнелије Станковић и његово доба*. Београд: Српска академија наука и уметности · Музиколошки институт, 137-146
- Петровић, 2002: Д. Петровић, Спиридон Трбојевић – Непознати српски црквени музичар у Темишвару половином XIX века, у: *Темишварски зборник 3*. Нови Сад: Матица српска, 199–209.
- Попов, 2014: Д. Попов, Хорско појање при Српској саборној цркви у Темишвару (1836–1844), у: *Темишварски зборник 7*. Нови Сад: Матица српска, 87–102.
- Попов, 2017: Д. Попов, *Мешовити хор Православне српске саборне цркве у Темишвару 1997–2017*, Темишвар: Савез Срба у Румунији
- Томић, 2018: Д. Томић, *Албум 100 српских родољубивих песама*, Нови Сад: Сајнос · Музеј Војводине

Dejan D. Popov

CHORAL SINGING AS MEANS OF PRESERVING THE CULTURAL-NATIONAL IDENTITY OF SERBS IN THE PRESENT TERRITORY OF ROMANIA (Case Study: Serbian Urban Choirs 1836-2020)

Summary

The Serbian ethnic community in the present territory of Romania proudly nourishes a long and rich tradition of choral singing, which spans from 1836 continuously until nowadays. Initiated with the initial purpose of embellishing the church services, it quickly developed and became richer, carrying along a national component reflected mainly, but not exclusively in the repertoire. Choral singing thus became a means of preserving the cultural and national identity throughout the times, following the current geo-political contexts. The present article analyzes this phenomenon by looking at the repertoire and the overall activity of Serbian choirs in urban areas of today's Romania.

Key words: choir singing, choral repertoire, national-cultural identity, Serbs in Romania.